

การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก
The sustainable irrigation management of royal initiations
at Mae Wong watershed area base

พระครูนิวาสิตขันธ* อัครเดช พรหมกัลป์** รัตติยา พรหมกัลป์***

Phrakhrunivitsinlakhon, Akkaradecha Brahmakappa, Rattiya Promkan

Received: April 4, 2018

Revised: August 18, 2018

Accepted: September 29, 2018

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก” มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก 2) ศึกษาสภาพการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंกกับแนวทางการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ และ 3) พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำรินระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะจากผู้ทรงคุณวุฒิระดับพื้นที่ รวมถึงผู้แทนจากหน่วยงานและประชาชน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंกมีการบริหารจัดการน้ำเป็นต้นว่า การก่อสร้างฝายทดน้ำ การก่อสร้างบ่อหรือสระน้ำขนาดเล็ก การจัดสร้างระบบเหมืองฝาย และการสนับสนุนให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเองสำหรับเพาะปลูกพืชในฤดูแล้ง
2. การบริหารจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก เดิมมีการขุดบ่อน้ำหรือสระน้ำเพื่อใช้ประโยชน์ในการอุปโภคและบริโภค ขณะเดียวกันในบางชุมชนยังมีระบบประปาหมู่บ้าน

* อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์.

** อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์.

*** ผู้ช่วยนักวิจัย, นิสิตปริญญาเอกหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ผสมผสานกับระบบประปาภูเขาในช่วงฤดูฝน ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่การเกษตร นั้นชาวนาส่วนหนึ่งจะสร้างเหมืองไส้ไก่ให้กระจายอยู่ทั่วผืนนา และมีบ่อบ่อปลาที่เชื่อมต่อกับระบบเหมืองซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลัก ขณะเดียวกันก็มีการทำไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริเพิ่มมากขึ้นในปัจจุบัน

3. รูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังก จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการบริหารจัดการบนพื้นฐานของการมีความเข้าใจ เข้าถึง แล้วนำไปพัฒนาสู่ความสอดคล้องและสอดคล้องกับระบบของธรรมชาติตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนคนไทยประพฤติ ปฏิบัติให้สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเป็นสุข มีการเอื้อประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในที่สุด

คำสำคัญ : การบริหารจัดการน้ำ, การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน, การบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ, ลุ่มน้ำแม่วังก

Abstract

The objectives of the sustainable irrigation management of royal initiations at Mae Wong watershed area base is a study to: 1) study the context of water management in Mae Wong Watershed, 2) study on water management in Mae Wong Watershed, 3) to develop a model of water management at the community level in the Mae Wong watershed area base. Use qualitative research methodology using documentary research, in- depth interviews from key informants, and focus groups Discussion from qualified and relevant persons.

Findings were as follow:

1. In the Mae Wong watershed, there is water management; construction of dams, pool or small pool and build irrigation system of encourage farmers to have their own water sources for planting crops in the dry season.

2. The community water management in Mae Wong watershed; the pool is used for consumption and some communities; water supply system is integrated with the mountain water system during the rainy season. In the area of water management of agriculture, a part of the peasants will create a bunker mine spread over the land and there are fish pool connected to the mine system, which is the main source of water and the present, there is a growing mix of royal initiations.

3. The sustainable irrigation management of royal initiations at Mae Wong watershed area based on understanding, access and developed to be consistent

and balanced with the system of nature by the royal initiations. The template of King Bhumibol Adulyadej; promote and encourage the Thai people to behave and able to live with nature happily and there are benefits to each other, to create a stable and prosperous and sustainable.

Key Word: Water Management, Sustainable irrigation management, Water Management of royal initiations, Mae Wong Watershed

1. บทนำ

จังหวัดนครสวรรค์หรือเมืองปากน้ำโพเป็นศูนย์รวมของแม่น้ำ 4 สาย (ปิง วัง ยม น่าน) ที่ประสานรวมเป็นเจ้าพระยา และเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตของคนในจังหวัดภาคกลางรวมถึงกรุงเทพมหานครเมืองหลวงของไทย นอกจากนั้นยังมีลำน้ำแม่วังที่มีต้นกำเนิดบริเวณเทือกเขาโมโกจูซึ่งตั้งอยู่บริเวณเส้นแบ่งเขตรอยต่อระหว่างจังหวัดตากกับจังหวัดนครสวรรค์ จากนั้นจะไหลมาตามลำห้วยแม่วัง ผ่านอำเภอมะขาม อำเภอลาดยาว แล้วแยกเป็น 2 สาย โดยสายแรกไหลผ่านอำเภอลาดยาวเข้าสู่เขตอำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ ขณะอีกสายหนึ่งได้ไหลไปบรรจบกับลำห้วยคลองโพธิ์ซึ่งไหลมาจากเทือกเขาแนวแบ่งเขตระหว่างจังหวัดนครสวรรค์กับจังหวัดอุทัยธานี ก่อนที่จะไหลผ่านเขาสะแกกรังในเขตจังหวัดอุทัยธานีจนได้ชื่อว่าแม่น้ำสะแกกรัง และไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยาต่อไป

สำหรับปัญหาอุทกภัยทั้งน้ำท่วมและน้ำแล้งในเขตลุ่มน้ำแม่วังนั้น ส่วนมากจะเกิดจากการขาดแหล่งกักเก็บน้ำ เนื่องจากสภาพพื้นที่โดยทั่วไปมีความลาดชันและมีความลาดเอียงในลักษณะขอบกระทะ ก่อนที่มวลน้ำจะไหลลงไปรวมกันในตอนกลางของจังหวัดซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มที่เป็นศูนย์รวมของแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยา หากปีใดปริมาณน้ำฝนที่ตกหนักติดต่อกันหลายวันในบริเวณผืนป่าตะวันตกก็จะทำให้เกิดปริมาณน้ำสะสมมากแล้วเกิดการไหลบ่าลงมาตามร่องเขาหรือตามลำห้วยแม่วัง แล้วก็ไหลหลากไปท่วมขังในพื้นที่ราบที่ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตอำเภอมะขาม ขณะที่พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่นั้นอยู่ในเขตอำเภอลาดยาวและอำเภอเมืองนครสวรรค์ก็จะถูกน้ำท่วมขังเป็นบริเวณกว้าง ในส่วนของปัญหาความแห้งแล้งนั้นด้วยสภาพพื้นที่ที่มีความลาดเอียงและมีความลาดชัน หากปีไหนมีปริมาณฝนตกน้อยหรือเกิดกรณีฝนตกทิ้งช่วงก็จะทำให้พื้นที่ใน 3 อำเภอของจังหวัดนครสวรรค์ที่อยู่ในลุ่มน้ำแม่วังขาดแคลนทั้งน้ำเพื่อการบริโภคและอุปโภค ประกอบกับในพื้นที่ข้างต้นยังขาดแหล่งกักเก็บน้ำต้นทุนที่จะมาสนับสนุน ทำให้หลายพื้นที่และหลายชุมชนเกิดความเดือดร้อนต่อเนื่องและยาวนานจนกว่าจะมีพายุฝนตกและมีน้ำต้นทุนมาเติมเต็ม

โครงการก่อสร้างเขื่อนแม่วังซึ่งกรมชลประทานได้เริ่มสำรวจความเป็นไปได้ในการพัฒนาโครงการในลุ่มน้ำสะแกกรังตั้งแต่ปี 2527 รัฐบาลญี่ปุ่น โดย JICA ได้ให้ความช่วยเหลือในการศึกษาด้านความเหมาะสมและผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาลุ่มน้ำสะแกกรัง โดยผล

การศึกษาครั้งนั้นสรุปได้ว่าโครงการเชื่อมแม่วงก์เป็นโครงการที่มีความสำคัญอันดับหนึ่งของการพัฒนาลุ่มน้ำแห่งนี้ ต่อมาในปี พ.ศ.2532 คณะรัฐมนตรีสัญญาภาคเหนือได้มีมติให้กรมชลประทานจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการเชื่อมแม่วงก์ และในหลายๆ รัฐบาลต่อนั้นก็ให้การสนับสนุนการก่อสร้างโครงการเชื่อมแม่วงก์ จนล่าสุดเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2557 ในการประชุมคณะกรรมการผู้ชำนาญการ (คชก.) ที่ประชุมมีมติไม่รับรองรายงานผลกระทบด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของโครงการก่อสร้างเชื่อมแม่วงก์ และมีมติร่วมกันว่าจะไม่สร้างเขื่อน เนื่องจากกรมอุทยานสัตว์ป่าและพันธุ์พืชเจ้าของพื้นที่เห็นว่า พื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าสมบูรณ์มากกว่าที่จะปล่อยให้มีการสร้างเขื่อน นอกจากนั้นกรมอุทยานฯ และกำลังจัดทำแผนผนวกอุทยานแห่งชาติแม่วงก์เข้าเป็นพื้นที่มรดกโลกร่วมกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งด้วย

ผลการยกเลิกโครงการก่อสร้างเชื่อมแม่วงก์ทำให้หลายคน หลายฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตลุ่มน้ำแห่งนี้ต่างก็มีคำถามว่า ต่อไปการบริหารจัดการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้งในลุ่มน้ำแม่วงก์จะดำเนินการกันอย่างไร ทั้งนี้เพราะเนิ่นนานกว่า 20 ปีมาแล้วที่ทุกคนทุกฝ่าย ต่างเฝ้ารอการเกิดขึ้นของเขื่อนแม่วงก์ ซึ่งถือเป็นสมมติฐานและเงื่อนไขสำคัญ ประหนึ่งว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาน้ำท่วม น้ำแล้งในพื้นที่นี้ได้ คำถามจึงมีอยู่ว่าถึงเวลาแล้วหรือยังที่คนในลุ่มน้ำแม่วงก์จังหวัดนครสวรรค์จะต้องมาร่วมมือบริหารจัดการน้ำอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งผลให้สถาบันครอบครัวและชุมชนให้เข้มแข็งโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ นวัตกรรม รวมทั้งแนวพระราชดำริในการบริหารจัดการน้ำขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 มาเป็นรากฐานในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ยั่งยืน และการพึ่งพาตนเอง โดยมีหน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรอื่นๆ คอยสนับสนุน ส่งเสริม หรือเติมเต็มในส่วนที่ขาดหาย

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์
2. เพื่อศึกษาสภาพการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์กับแนวทางการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์

3. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์” เป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ แนวพระราชดำริกับการบริหารจัดการน้ำ ขณะเดียวกันก็จะศึกษาบริบทเชิงพื้นที่และภูมิปัญญา

ท้องถิ่นที่เป็นรากเหง้าแห่งคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นในการบริหารจัดการน้ำโดยเน้นการศึกษาในมิติของ การบริหารจัดการน้ำด้วยความเข้าใจ การบริหารจัดการน้ำด้วยความเข้าถึงหรือบริหารจัดการตามหลักของธรรมชาติ และการบริหารจัดการน้ำด้วยการพัฒนาหรือเสริมศักยภาพตามหลักธรรมชาติ โดยมีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการลุ่มน้ำแม่वंก ทั้งภาคราชการ ท้องที่ ท้องถิ่น หรือองค์กรภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंกเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะรูปแบบการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก จังหวัดนครสวรรค์

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยวิจัยแบบคุณภาพภาคสนาม (Qualitative Research) โดยขั้นตอนที่ 1 จะการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานและวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) โดยการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการบริหารจัดการน้ำ การบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ (Template of King Bhumibol Adulyadej) การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน (Sustainable Irrigation Management) สภาพหรือบริบทเชิงพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก รวมถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำ

ขั้นตอนที่ 2 มีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน 105 คน ประกอบด้วย กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทำนา กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทำสวน กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพทำไร่ กลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้มีประสบการณ์ในพื้นที่อย่างละ 20 คน กลุ่มแม่บ้านหรือวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่กับกลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ อย่างละ 10 คน และกลุ่มเยาวชนในพื้นที่อีก 5 คน

ขั้นตอนที่ 3 การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้ที่เกี่ยวข้องในระดับพื้นที่ รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิระดับพื้นที่ในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก จำนวน 10 คน

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นทางคณะผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบสามเส้า ได้แก่ ความสอดคล้องด้านผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก ความสอดคล้องด้านเวลา ความสอดคล้องด้านพื้นที่ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context) ส่วนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และหาข้อสรุปบนพื้นฐานของความสอดคล้องตามหลักการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำริในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก

5. สรุปผลการวิจัย

5.1 การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก จังหวัดนครสวรรค์

ปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งในเขตลุ่มน้ำแม่วังค์ จังหวัดนครสวรรค์ ส่วนมากเกิดจากปริมาณน้ำฝนที่ตกหนักติดต่อกันหลายวันในพื้นที่ภาคเหนือและตามแนวผืนป่าตะวันตก เมื่อมีปริมาณฝนตกมากทำให้เกิดปริมาณน้ำสะสมมากติดตามมา ในขณะที่สภาพความเป็นจริงในภูมิภาคนี้กลับไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำที่มีขนาดใหญ่ที่มีจำนวนที่มากพอจะรองรับปริมาณน้ำขนาดมหาศาล ทำให้น้ำในแม่น้ำสายหลักต่างๆ ได้ไหลเอ่อล้นเข้าท่วมพื้นที่การเกษตรและพื้นที่ชุมชน ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังในพื้นที่บริเวณนี้คือ ปัญหาการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ สังคม และความหนาแน่นของประชากรในเขตเมือง ทำให้เกิดโครงการอสังหาริมทรัพย์ทั้งเพื่อการพาณิชย์และเพื่อที่อยู่อาศัย รวมถึงโครงข่ายคมนาคมหลายเส้นทางที่เป็นปัญหาในการปิดกั้นหรือกีดขวางทางเดินของน้ำและถือเป็นอีกสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดปัญหาน้ำท่วมขังที่มีระยะเวลายาวนานขึ้นกว่าในอดีต

ในส่วนของเส้นทางเดินของน้ำในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วังค์จังหวัดนครสวรรค์นั้น จากการศึกษาพบว่า มีระบบและโครงข่ายเส้นทางเดินของน้ำแบ่งได้เป็น 3 ช่วง คือ

1. เส้นทางเดินของน้ำหลังจากที่ไหลบ่าจากเทือกเขาในเขตอำเภอแม่วังค์ ก่อนน้ำเข้าสู่ตัวเมืองลาดยาวน้ำจะเริ่มเอ่อขึ้นมาจากฝายยายไข่ คือ ตรงพื้นที่ตำบลวังวานวังชันแล้วแตกคลองสาขากระจายออกไปในพื้นที่วังทับเกวียน ก่อนที่น้ำจะมาบรรจบกันอีกครั้งที่บริเวณหมู่บ้านทุ่งแม่น้ำน้อยและบ้านหนองกระทุ่มในเขตตำบลลาดยาว อำเภอลาดยาว ขณะเดียวกันที่ฝายสะเดาซ้ายก่อนที่จะถึงฝายคลองขุนลาดลำน้ำแม่วังค์ก็ได้แตกออกเป็น 2 สาย โดยสายหนึ่งได้ไหลเข้าสู่พื้นที่ตำบลมาบแก ตำบลวังม้าและตำบลวังเมืองในเขตอำเภอลาดยาว ก่อนที่จะไหลไปรวมกับลำน้ำคลองโพธิ์ และเข้าไหลสู่อำเภอสว่างอารมณ์ อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดอุทัยธานีและกลายเป็นแม่น้ำสะแกกรังในที่สุด

แผนภาพที่ 1 น้ำป่าไหลหลากบริเวณเกาะแก่งใหญ่ในพื้นที่ลำน้ำแม่วังค์

2. เส้นทางเดินของน้ำหลังจากที่ไหลบ่าจากเทือกเขาในเขตอำเภอแม่วงก์ แล้วไหลมารวมตัวกันบริเวณหมู่บ้านทุ่งแม่ น้ำน้อยและบ้านหนองกระทุ่มในเขตตำบลลาดยาว อำเภอลาดยาว น้ำทั้งหมดจะไหลเข้าสู่ตัวตลาดลาดยาว โดยไหลไปตามคลองขุนลาดผ่านใจกลางตัวตลาดเพื่อออกไปทางตำบลหนองม้ว แต่ข้อเท็จจริงในปัจจุบันน้ำจะไหลผ่านตัวตลาดลาดยาวยากมากเนื่องจากไหลผ่านใจกลางชุมชนที่มีความหนาแน่น ประกอบกับลำคลองบางจุดแคบและมีสิ่งก่อสร้างกีดขวางทำให้ไหลไม่สะดวก บางปีน้ำมีจำนวนมากเกินความจุของลำคลองในพื้นที่นี้ จึงได้เกิดการเอ่อล้นเข้าท่วมตัวตลาดลาดยาวอยู่เป็นประจำ

แผนภาพที่ 3 น้ำท่วมขังในฤดูน้ำหลากในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์

3. เส้นทางเดินของน้ำหลังจากที่ไหลออกจากตัวตลาดลาดยาว เดิมนั้นน้ำส่วนหนึ่งก็จะถูกจะระบายไปตามทุ่งน้ำหลากในพื้นที่บ้านดอนโม้และบ้านโป่งยอและไหลมาตามคลองขุนลาดออกไปทางตำบลหนองม้ว แล้วไหลผ่านเข้าไปยังตำบลหนองกระโดนเพื่อไปรวมกับคลองขนมจินในเขตตำบลบ้านแก่งอำเภอเมืองนครสวรรค์ ขณะอีกเส้นทางน้ำอีกสายหนึ่งได้แยกตัวที่หลังตลาดลาดยาวไหลพาตผ่านไปยังเขตตำบลหนองม้ว หนองยาว เข้าสู่เขตตำบลหนองกรด อำเภอเมืองนครสวรรค์และไหลไปลงคลองบางประมุงเพื่อมุ่งสู่มแม่น้ำเจ้าพระยาในที่สุด

แผนภาพที่ 4 เส้นทางเดินของน้ำในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์จังหวัดนครศรีธรรมราช

สำหรับระบบการบริหารจัดการน้ำในเขตลุ่มน้ำแม่วงก์นั้นส่วนใหญ่จะใช้ฝายทดน้ำกั้นลำน้ำเป็นระยะๆ โดยฝายที่เป็นตัวแปรสำคัญที่มีส่วนในการบริหารจัดการมีอยู่จำนวน 3 ฝาย คือ ฝายยายไข่ ฝายสะเดาซ้ายหรือฝายคลองขุนลาด และฝายบ้านดอนปอ

1. ฝายยายไข่ เป็นประตูที่ควบคุมการไหลจากคลองม่วงลงสู่ลำน้ำคลองโพธิ์ในเขตพื้นที่ตำบลวังม้า แต่ฝายนี้เป็นฝายที่อยู่ในพื้นที่ส่วนบุคคล การบริหารจัดการคงต้องมีการคุยกันกับเจ้าของพื้นที่เพื่อให้มีการเปิด - ปิดฝายอย่างถูกระบบ

2. ฝายสะเดาซ้าย - ฝายคลองขุนลาด เป็นฝายที่มีความสำคัญสำหรับผู้คนในตลาดลาดยาว หากจะรู้น้ำมากน้ำน้อยแค่ไหนหากไปสังเกตที่ฝายนี้จะทราบถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นว่าจะมีความรุนแรงแค่ไหน ฉะนั้นในช่วงวิกฤติเวลาจะเปิด-ปิดประตูระบายน้ำบางที่ชาวบ้านต้องมานอนเฝ้าฝายเพื่อหน้าที่มาเปิด - ปิดประตูน้ำ

3. ฝายบ้านดอนปอ ในกรณีที่ประตูฝายถูกปิดน้ำก็จะไม่สามารถไหลไปตามแม่น้ำวังม้าซึ่งคนในพื้นที่เรียกว่าคลองดอนปอได้และจะทำให้น้ำไหลย้อนเข้าสู่พื้นที่ตำบลลาดยาว ทั้งนี้ด้วยลำน้ำสองสายซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับฝายสะเดาซ้ายที่สามารถผันน้ำให้เข้าหรือออกจากพื้นที่ตลาดลาดยาวได้ด้วยลำน้ำสองสายเช่นเดียวกัน

จากการลงพื้นที่ศึกษาข้อมูลเชิงบริบทในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ พบข้อมูลข้อเท็จจริงในการบริหารจัดการน้ำโดยแบ่งพื้นที่โดยรวมของลุ่มน้ำแม่วงก์ออกเป็น 3 ส่วนดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ตอนบน เป็นพื้นที่อยู่ใกล้พื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่วงก์มากที่สุด การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เกือบจะลาดชันข้างต้น หลายชุมชนได้มีการจัดการและวางแผนในการกักเก็บน้ำเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และคงความชุ่มชื้นของผืนดินรวมทั้งป่าเขามากที่สุดโดยการก่อสร้างฝายทดน้ำหรือฝายแม้วเป็นระยะๆ

แผนภาพที่ 5 สภาพการจัดทำฝายทดน้ำของลำคลองย่อยหรือลำคลองลำน้ำแม่
วงศ์

2. พื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์ตอนกลาง มีสภาพเป็นพื้นที่ดอน น้ำไหลมาแล้วก็ไหลไป ไม่มี
ปัญหาน้ำท่วมต่อเนื่องรุนแรง แต่มีปัญหาแล้งพอสมควร แต่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยการพัฒนา
แหล่งเก็บน้ำขนาดเล็กที่มีอยู่ในพื้นที่และการปรับปรุงฝาย ขุดลอกลำคลองย่อยให้สามารถเก็บน้ำ
ไว้ใช้ได้มากขึ้น ขณะเดียวกันภาครัฐก็สนับสนุนให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเอง และใช้น้ำ
ได้ดินหรือบ่อบาดาลสูบน้ำขึ้นมาเสริมให้กับพืชในฤดูแล้ง

แผนภาพที่ 6 สภาพการขุดลอกคูคลองในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์

3. พื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์ตอนล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่ม ส่วนใหญ่จะประสบปัญหาน้ำท่วม
น้ำแล้ง สำหรับปัญหาน้ำท่วมนั้นส่วนใหญ่จะท่วมขังพื้นที่การเกษตรและชุมชนที่ตั้งอยู่ในบริเวณที่
ลุ่มต่ำ ส่วนปัญหาน้ำแล้งนั้นพื้นที่บริเวณนี้สามารถแก้ไขได้ด้วยการสร้างอ่างหรือสระเก็บน้ำ

ขนาดเล็กตามตามไร่นาเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ และขุดลอกหรือพัฒนาฝายในลำน้ำแม่วงก์ให้เก็บกักปริมาณให้ยาวนานขึ้น

แผนภาพที่ 7 สภาพการจัดทำสระกักเก็บน้ำในพื้นที่ลำน้ำแม่วงก์

สรุปได้ว่า ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ตอนบนซึ่งเป็นพื้นที่เกือบจะลาดชันมีการจัดการและวางแผนในการกักเก็บน้ำเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และคงความชุ่มชื้นของผืนดินรวมทั้งป่าเขา โดยการก่อสร้างฝายทดน้ำหรือฝายแม้วเป็นระยะๆ ขณะที่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ตอนกลางซึ่งเป็นพื้นที่ดอนได้มีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและมีการปรับปรุงเหมืองฝาย ขุดลอกลำน้ำให้สามารถเก็บน้ำไว้ใช้ได้มากขึ้น และมีการสนับสนุนให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเองรวมถึงใช้น้ำได้ดินหรือบ่อบาดาลสูบน้ำขึ้นมาเสริมให้กับพืชในฤดูแล้ง สำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ตอนล่างส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสลับเชิงเขา และมักจะมีปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้งพอสมควร จึงมีการแก้ไขได้ด้วยการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กตามเชิงเขา พัฒนาบ่อน้ำใต้ดินและบ่อขนาดเล็กตามไร่นาเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้และบรรเทาความเดือดร้อน

5.2 การบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำแม่วงก์กับการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ

ในการจัดการทรัพยากรน้ำในเขตลุ่มน้ำแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์ จากการลงพื้นที่วิจัย พบว่า ในเขตลุ่มน้ำแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์ มีการจัดการน้ำของชุมชน เริ่มตั้งแต่การจัดการบ่อน้ำซึ่งมีบ่อหิน บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำซับ เพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคและบริโภคของคนในพื้นที่ และปัจจุบันก็ยังพบร่องรอยและยังมีบ่อน้ำที่ยังคงใช้ประโยชน์อยู่เกือบทุกชุมชน ในการขุดบ่อนั้นพบว่าชาวบ้านได้อาศัยภูมิปัญญาบางอย่าง เพื่อให้เข้าถึงน้ำใต้ดินได้อย่างเหมาะสม เช่น การสังเกตว่าบริเวณใดมีต้นมะเดื่อปล้องอยู่แสดงว่าใต้พื้นดินมีตาน้ำอยู่ไม่ลึกมากนัก หรือการที่ชาวบ้านใช้วิธีการสังเกตโดยการนำกะลาไปครอบไว้แล้วดูว่ามีไอน้ำเกาะที่กะลาหรือไม่ ในบางชุมชนมีระบบการจัดการน้ำแบบใหม่ๆ ที่ชุมชนได้อาศัยความรู้เดิมและความรู้ที่เข้า

มาจากภายนอก เป็นต้นว่า ที่ชุมชนธารมะยมซึ่งตั้งอยู่เชิงเขาแม่กระทุ้งในเขตตำบลวังซ่าน อำเภอแม่वंก ที่มีการจัดทำระบบประปาภูเขาซึ่งเป็นความพยายามในการแก้ไขปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำของชุมชนและการนำน้ำมาใช้ประโยชน์

นอกจากนี้ยังมีการบริหารจัดการน้ำอีกหลากหลาย เป็นต้นว่า การจัดการน้ำโดยการดึงน้ำจากพื้นที่สูงไหลลงสู่พื้นที่ต่ำโดยจะส่งหรือลำเลียงน้ำทางท่อไปเก็บยังถังเก็บน้ำ แล้วทำแจกจ่ายผ่านระบบประปาหมู่บ้านในช่วงฤดูฝน ในขณะที่ฤดูแล้งชาวบ้านก็จะปรับระบบไปใช้น้ำประปาหมู่บ้านที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดสร้างขึ้นทดแทนกันไปหรือควบคู่กันไป โดยระบบประปาหมู่บ้านของชุมชนจะใช้น้ำผิวดินจากบ่อดิน สระน้ำ หรือเหมืองฝาย ที่กั้นลำน้ำแม่वंกมาใช้เป็นน้ำดิบเพื่อการผลิตเป็นน้ำประปาของหมู่บ้าน ซึ่งการผลิตน้ำประปาหมู่บ้านบางส่วนก็ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมอนามัยกระทรวงสาธารณสุข จากกรมโยธาธิการกระทรวงมหาดไทย หรือจากงบประมาณของกรมการส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นกระทรวงมหาดไทย

ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่การเกษตรโดยเฉพาะตามแปลงนาในชนวนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंกส่วนใหญ่จะสร้างคันกันน้ำพร้อมระบบส่งน้ำและระบบระบายน้ำในแปลงนาของตนเอง ส่งผลให้ชาวบ้านบางชุมชนที่อดีตนิยมที่จะทำนาปีแบบปักดำได้เปลี่ยนมาทำนาปีแบบนาหว่านที่ไม่ต้องรอน้ำฝนก็มี โดยชาวบ้านได้ใช้วิธีขุดยกร่องซึ่งเป็นลักษณะของการจัดการน้ำที่บางพื้นที่เรียกว่า “ระบบเหมืองไส้ไก่” ตามกรอบแนวคิดที่สำนักงานจัดรูปที่ดินได้ส่งเสริมและสนับสนุน โดยสร้างระบบส่งน้ำจากคลองสาขาลำน้ำแม่वंกเพื่อให้ไหลเข้าสู่ที่นา ซึ่งทำให้ชาวบ้านสะดวกในการทำนามากยิ่งขึ้นและนิยมที่จะขุดบ่อดินขนาดเล็กเป็นที่กักเก็บน้ำธรรมชาติอยู่ตามมุนาเพื่อจะได้เป็นน้ำต้นทุนที่ได้จากลำคลองสาขานำไปสู่การกระจายไปยังพื้นที่ที่ต้องการผ่านคลองซอยย่อยที่เรียกว่า “ไส้ไก่” ที่กระจายอยู่ทั่วผืนนา ส่วนแหล่งน้ำรูปแบบอื่นๆ ที่ชาวบ้านได้จัดการและใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อการเพาะปลูกและเป็นพื้นที่เอนกประสงค์ในพื้นที่ของตนเอง โดยส่วนหนึ่งยังใช้เป็นบ่อล่อปลาโดยชาวบ้านจะขุดบ่อขึ้นมาเพื่อเป็นจุดกระจายน้ำแล้ว ยังใช้เป็นที่รวบรวมน้ำและสัตว์น้ำหลากชนิดที่มาตามกระแสน้ำผ่านการขุดทางน้ำเล็กๆ ให้เชื่อมต่อกับบ่อที่ขุดไว้ เมื่อถึงฤดูน้ำหลากปลาก็จะว่ายเข้ามาอยู่อาศัยในบ่อ ขณะเดียวกันก็จะใช้กั้งไม่มาสูมไว้ในบริเวณใจกลางของบ่อเพื่อให้เป็นที่หลบภัยของปลา เมื่อหมดช่วงฤดูฝนหรือเข้าสู่ฤดูแล้งเจ้าของนาหรือเจ้าของบ่อก็จะสูบน้ำออกเพื่อจับปลาจำหน่ายและทำการขุดลอกบ่อใหม่เพื่อให้เหมาะกับการล่อปลาในฤดูกาลต่อไป

สำหรับในพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่वंกโดยเฉพาะในช่วงกลางน้ำเป็นพื้นที่ซึ่งผู้คนส่วนใหญ่ตั้งชุมชนอาศัยอยู่หนาแน่น ทั้งนี้เพราะพื้นที่ดังกล่าวมีความเหมาะสมกับอาชีพทำนาเนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่ม เมื่อเป็นเช่นนี้การเพาะปลูกข้าวจึงกลายเป็นพลังอำนาจภายในของชุมชนและเป็นตัวแปรสำคัญที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการน้ำในระดับพื้นที่ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ พบว่า ลักษณะการจัดการน้ำในพื้นที่ข้างต้นจะมีการเชื่อมต่อระหว่างชุมชน

ใกล้เคียงโดยอาศัยเส้นทางน้ำที่ไหลมาจากอุทยานแห่งชาติแม่วงก์มาใช้ในการเพาะปลูกพืชผลการเกษตร โดยการใช้เครื่องสูบน้ำจากคลองหลักและลำคลองย่อยเข้ามาสู่นาข้าว ปัจจุบันชาวนาข้าวสวนและชาวไร่ได้มีวิธีการดัดแปลงรถไถนาเดินตามมาใช้เป็นตัวหมุนเครื่องสูบน้ำเพื่อดึงน้ำมาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของตนด้วย

นอกจากนี้ยังมีการจัดการแหล่งน้ำโดยการเชื่อมต่อแหล่งน้ำที่มีในพื้นที่เพื่อเชื่อมต่อกับสายน้ำอื่นผ่านการขุดลอกพื้นที่เป็นระบบเหมือง ซึ่งมีทั้งที่เชื่อมต่อกันเองและเชื่อมต่อกับคลองซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลักในพื้นที่ ระบบเหมืองหมายถึงการขุดลอกและขยายพื้นที่ร่องน้ำเป็นแนวกว้างและลึกแล้วจัดทำคันฝายปิดกั้นเส้นทางน้ำไหลและจัดทำขอบสันฝายเป็นระบบน้ำล้นเหมืองโดยส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมหรือกลม พอในช่วงฤดูน้ำหลากมีลักษณะเป็นทางไหลของน้ำในที่ลุ่มต่ำ โดยในช่วงฤดูน้ำหลากทางระบบเหมืองน้ำจะลึก พอช่วงหน้าแล้งน้ำจะแห้ง การใช้ประโยชน์จากเหมืองส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในช่วงฤดูน้ำหลากเท่านั้น ขณะเดียวกันก็จะเป็นช่องทางที่จะมีปลาและสัตว์น้ำไหลตามน้ำมาในช่วงน้ำหลากเข้าบ่อล่อปลาที่ขุดเอาไว้ ขณะเดียวกันในช่วงฤดูน้ำหลากชาวบ้านจะขังน้ำไว้ในพื้นที่นาเพื่อหล่อเลี้ยงต้นข้าว และเป็นช่วงเวลาที่ทำนํ้าจืดได้ขึ้นมาอาศัยอยู่ในพื้นที่นาซึ่งได้อาศัยแมลงและพืชน้ำในการสร้างความสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นกับตัวปลา โดยน้ำในนาข้าวจะขังอยู่ราวสามถึงสี่เดือน ซึ่งขึ้นอยู่กับพันธุ์ข้าวที่ชาวนาใช้เพาะปลูก ต่อมาเมื่อข้าวเริ่มสุกและแก่จัดชาวนาก็จะทำการเกี่ยวข้าว ถัดจากนั้นชาวบ้านก็จะทำการวิดบ่อล่อปลาซึ่งก่อนหน้านี้จะใช้แรงงานคนก่อนที่จะมาพัฒนาเป็นการใช้เครื่องสูบน้ำในปัจจุบัน

แผนภาพที่ 8 การบริหารจัดการน้ำของชาวนาในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์

ปัจจุบันเกษตรกรหลายรายได้มีการทำไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริ ซึ่งการบริหารจัดการน้ำในรูปแบบนี้จะมีการขุดยกร่องที่เป็นการนำความรู้แต่เดิมของชุมชนมาประยุกต์ใช้กับแนวพระราชดำริ ถือเป็นการจัดการน้ำที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนและชุมชน และเป็นทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาเรื่องอาชีพให้กับชุมชนได้ แต่ข้อจำกัดเรื่องการขุดยกร่องเพื่อการบริหารจัดการน้ำยังมีปัญหาในเรื่องของต้นทุนทางการเงินที่ต้องใช้จำนวนมาก ทำให้การจัดการน้ำในลักษณะข้างต้นนี้จำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่มีฐานะทางการเงินดี หรือเป็นกลุ่มบุคคลที่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือจากภาครัฐเท่านั้น

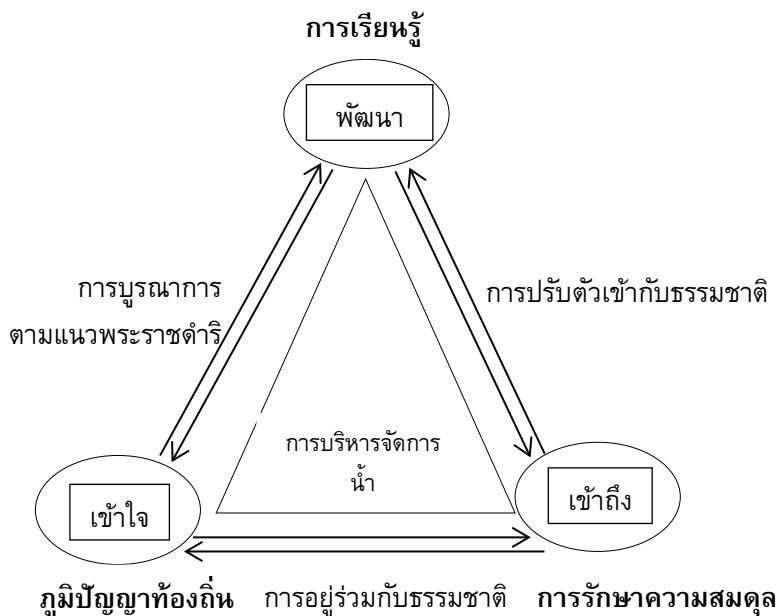
ในการจัดการน้ำแบบเหมืองหวนถือเป็นการจัดการน้ำเพื่อประโยชน์ในการทำนา ทำไร่ และทำสวน ทั้งนี้เพราะหากมีการจัดการน้ำที่มีรูปแบบและระบบที่เหมาะสมนั้นจะส่งผลต่อความสำเร็จในการเพาะปลูกพืชผลการเกษตรในแต่ละปี ขณะนี้ยังมีชาวบ้านหรือชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ได้ใช้ระบบการจัดการน้ำแบบเหมืองหวนอยู่ โดยเกษตรกรบางรายได้ขุดเส้นทางน้ำเป็นสายเล็กๆ เพื่อเป็นเส้นทางลำเลียงน้ำจากลำคลองสาขาลำน้ำแม่วงก์เข้าสู่พื้นที่นา ปัจจุบันมีการนำรูปแบบข้างต้นไปใช้ร่วมกับโครงการจัดรูปที่ดิน ถือเป็นการบริหารจัดการน้ำที่เกิดขึ้นจาก

การบูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งผลให้องค์ความรู้และการจัดการน้ำแบบอดีตนั้นบูรณาการกลมกลืนกับความคิดของคนยุคปัจจุบัน

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก เริ่มตั้งแต่การจัดการบ่อน้ำซึ่งมีทั้งบ่อหิน บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำซับ เพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคและบริโภคของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกันยังมีการการจัดสร้างระบบประปาหมู่บ้าน ระบบประปาภูเขาและการดึงหรือลำเลียงน้ำที่ไหลจากภูเขาหรือที่สูงส่งผ่านท่อส่งน้ำไปเก็บยังถังเก็บน้ำ แล้วส่งกระจายผ่านระบบประปาหมู่บ้านใช้ในช่วงฤดูฝน ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่การเกษตรโดยเฉพาะตามแปลงนา นั้น ชาวนาจะสร้างระบบลำเลียงน้ำหรือระบบส่งน้ำในแปลงนาของตนเอง หรือที่เรียกว่า “ระบบเหมืองไส้ไก่” ให้กระจายอยู่ทั่วผืนนา และมีบ่อล่อปลาที่เชื่อมต่อกับระบบเหมืองซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลัก ต่อมาชาวบ้านมีการตื่นตัวที่จะทำไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริ โดยมีการจัดการน้ำแบบเหมืองห้วยนา คูนา และขุดลอกเส้นทางลำเลียงน้ำจากลำคลองสาขาลำน้ำแม่वंกเข้าสู่ผืนนา แล้วสร้างทำนบกั้นน้ำ ซึ่งถือว่าการบริหารจัดการน้ำที่อาศัยภูมิรู้และภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นจากการบูรณาการ ส่งผลให้องค์ความรู้และการจัดการน้ำแบบอดีตนั้นผสมกลมกลืนกับการบริหารจัดการน้ำรูปแบบใหม่ และมีความสอดคล้องกับแนวคิดทางการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

5.3 รูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามโครงการพระราชดำริในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก จังหวัดนครสวรรค์

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้มีประสบการณ์ตรงและผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและประชาชน แล้วสังเคราะห์พัฒนาเป็นรูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามโครงการพระราชดำริในระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้สามารถนำมาประมวลและสรุปเป็นแผนภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยดังนี้

แผนภาพที่ 9 การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก

จากองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก พบว่า ผู้คนและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंกนั้นมี “ความเข้าใจ” ในสภาพภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ซึ่งเป็นรอยต่อกับผืนป่าต้นน้ำ ประกอบกับสภาพพื้นที่ที่มีความลาดเอียงสลับกับพื้นราบในตอนกลางของพื้นที่ การก่อเกิดภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้เพื่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติจึงเกิดขึ้น ประกอบกับประชาชนและชุมชนส่วนหนึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายอีสานที่อพยพมาจากดินแดนที่ราบสูงหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศเข้ามาตั้งรกรากอาศัย องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนหนึ่งจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้คนในทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นชาติพันธุ์ที่มีความเข้มแข็ง อดทน และทนอยู่รอดกับสภาพหรือขีดจำกัดทางธรรมชาติได้ ฉะนั้นในภาพรวมจึงเห็นว่าผู้คนในแถบลุ่มน้ำแม่वंกสามารถที่จะปรับตัวและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้มาหลายทศวรรษ

สำหรับในมิติของ “การเข้าถึง” นั้น เมื่อผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำข้างต้นสามารถอยู่ร่วมกับสภาพและพื้นที่อย่างผู้มั่งคั่งความรู้หรือภูมิปัญญา ก็จะมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพธรรมชาติ พร้อมทั้งมีการรักษาความสมดุลให้เกิดขึ้นเพื่อการดำเนินชีวิตไม่ให้เกิดขัด เป็นต้นว่า การขุดสระรูปตัวยู “U” การจัดระบบเหมืองฝายไล่ไก่ การจัดระบบประปาภูเขาของชุมชนธารมะยม ที่มีระบบการบริหารจัดการน้ำต้นทุนในการใช้เพาะปลูกพืชผักสวนครัวและพืชเศรษฐกิจเพื่อเป็นรายได้เสริมจากการทำนาปีหรือทำไร่ บนพื้นฐานของการมีความเข้าใจและเข้าถึงขีดจำกัดทางธรรมชาติที่อาจจะมั่งคั่งท่วมและแล้งคละเคล้ากันไป ฉะนั้นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากบรรพบุรุษและการอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติก็คือการสร้าง “ระบบความสมดุล” หรือความ

พอดีให้เกิดขึ้นกับที่นาหรือที่ไร่ของตนและพยายามที่จะสร้างอรรถประโยชน์ให้เกิดขึ้นเพื่อการกินที่อยู่ดีของคนในครอบครัว

ในขณะที่มิติของ “การพัฒนา” นั้น ลำน้ำแม่วงศ์ที่เปรียบเสมือนสายโลหิตสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำที่อยู่รายรอบอุทยานแห่งชาติแม่วงศ์ พื้นที่กลางน้ำซึ่งเป็นแหล่งอยู่อาศัยในพื้นที่ยานในเขตอำเภอลาดยาว และพื้นที่ปลายน้ำซึ่งมีความแตกต่างค่อนข้างสูงและยังมีความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในพื้นที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ ยามแห่งแล้งทุกคนทุกฝ่ายต่างก็เผชิญปัญหาร่วมกันและขณะเดียวกัน ในยามฤดูน้ำหลากในปีที่มีฝนตกหนักและตกชุกตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำต่างก็เผชิญกับปัญหาน้ำหลาก น้ำท่วมขัง ไล่เรียงและส่งทอดกันมาเป็นลำดับเช่นกัน แต่ในทุกวิกฤตที่เกิดขึ้นการเรียนรู้ที่จะพัฒนารูปแบบทางการบริหารจัดการเพื่อการอยู่ร่วมกันแบบเครือข่าย และมีการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการที่สอดคล้องและเป็นไปตามแนวพระราชดำรินบนพื้นฐานการบริหารจัดการที่มาจากภูมิปัญญาของชาวบ้านและชุมชน และเป็นองค์ความรู้ในการบริหารจัดการที่เกิดจากการปฏิบัติทดลองในชีวิตประจำวันและสืบทอดความรู้มาจากปู่ย่าตายายและบรรพบุรุษ ในขณะเดียวกันก็เห็นได้ว่าองค์ความรู้ที่เป็นฐานทางความคิดในการจัดการน้ำของผู้คนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์เป็นองค์ความรู้ที่สามารถจะบูรณาการเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันกับความสลับซับซ้อนของระบบนิเวศของชุมชน และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการจัดการที่หลากหลายที่เกิดขึ้นตลอดลำน้ำสายนี้ จะมีแนวพระราชดำริในการบริหารจัดการน้ำขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่เปรียบเสมือนกรอบแนวคิดสำคัญที่นำพาให้ก้าวข้ามทุกอุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้นในแห่งความวิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องน้ำในลุ่มน้ำแห่งนี้

6. อภิปรายผล

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากผู้มีประสบการณ์ตรงและผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้แทนจากหน่วยงานภาครัฐและประชาชน แล้วสังเคราะห์พัฒนาเป็นรูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามโครงการพระราชดำรินระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์ จังหวัดนครสวรรค์ ทั้งนี้สามารถนำมาสรุปและอภิปรายผลที่ได้จากการวิจัยดังนี้

6.1 การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์ จังหวัดนครสวรรค์

ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์ตอนบนซึ่งเป็นพื้นที่เกือบจะลาดชันมีการจัดการและวางแผนในการกักเก็บน้ำเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และคงความชุ่มชื้นของผืนดินรวมทั้งป่าเขา โดยการก่อสร้างฝายทดน้ำหรือฝายแม้วเป็นระยะๆ ขณะที่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงศ์ตอนกลางซึ่งเป็นพื้นที่ตอนใต้มีการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและมีการปรับปรุงเหมืองฝาย ขุดลอกลำน้ำให้สามารถเก็บน้ำไว้

ใช้ได้มากขึ้น และมีการสนับสนุนให้เกษตรกรมีแหล่งน้ำเป็นของตนเองรวมถึงใช้น้ำใต้ดินหรือบ่อบาดาลสูบขึ้นมาเสริมให้กับพืชในฤดูแล้ง สำหรับพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ตอนล่างส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสลับเชิงเขา และมักจะมีปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้งพอสมควร จึงมีการแก้ไขได้ด้วยการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กตามเชิงเขา พัฒนาบ่อน้ำใต้ดินและบ่อขนาดเล็กตามไร่นาเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้และบรรเทาความเดือดร้อน

การบริหารจัดการตามแนวทางข้างต้น เป็นการบริหารจัดการบนพื้นฐานของความเข้าใจธรรมชาติ และสามารถที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษเป็นฐานรองรับ ทั้งนี้เพราะผู้คนในพื้นที่ข้างต้นส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายอีสานและเชื้อชาติลาว ความอดทนอย่างเข้มแข็งที่จะอยู่ร่วมกับภาวะของปัญหาน้ำท่วม-น้ำแล้งจะก่อให้เกิดความมั่นใจว่าพวกเขาจะสามารถดำรงสภาพครอบครัว อาชีพ และการกินต้อยได้อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ **เอนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์ (2555)** ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำของจังหวัดเพชรบูรณ์ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน” แล้วพบว่า การจัดการน้ำอย่างยั่งยืนจะเน้นให้ทุกส่วนของสังคมรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ใช้น้ำอย่างพอประมาณมีเหตุผล เพื่อให้ทรัพยากรน้ำมีใช้อย่างทั่วถึง เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ มีความสมดุลทั้งปริมาณและคุณภาพ และยังสอดคล้องกับผลวิจัยของ **มานะ ขุนวิชัย** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทสังเคราะห์ชุดโครงการวิจัยความรู้และการจัดการน้ำของคนนครศรีธรรมราช” แล้วพบว่า ชุมชนในนครศรีธรรมราชเป็นชุมชนที่เคยร่ำรวยด้วยภูมิปัญญาเกี่ยวกับน้ำ และเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของคนรุ่นแล้วรุ่นเล่า ทั้งนี้เพราะหากมีความรู้เกี่ยวกับน้ำย่อมหมายถึงความสำเร็จของการประกอบอาชีพทำนา เป็นต้นว่า มีความรู้เรื่องการสร้างฝายชะลอน้ำ การสร้างวิธีการเก็บกักน้ำเพื่อบริโภค การขุดบ่อเพื่อเก็บน้ำไว้ใช้ การทำระบบชลประทานโดยชุมชนที่เรียกว่าเหมืองหัวนา รวมถึงความรู้เรื่องฤดูกาลของน้ำ (มานะ ขุนวิชัย, 2556)

6.2 การบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำแม่วงก์กับการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริ

การบริหารจัดการน้ำของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่วงก์ เริ่มตั้งแต่การจัดการบ่อน้ำซึ่งมีทั้งบ่อหิน บ่อน้ำตื้น บ่อน้ำซับ เพื่อนำน้ำมาใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคและบริโภคของคนในพื้นที่ ขณะเดียวกันยังมีการการจัดสร้างระบบประปาหมู่บ้าน ระบบประปาภูเขาและการดึงหรือลำเลียงน้ำที่ไหลจากภูเขาหรือที่สูงส่งผ่านท่อส่งน้ำไปเก็บยังถังเก็บน้ำ แล้วส่งกระจายผ่านระบบประปาหมู่บ้านใช้ในช่วงฤดูฝน ในส่วนของการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่การเกษตรโดยเฉพาะตามแปลงนานั้น ชาวนาจะสร้างระบบลำเลียงน้ำหรือระบบส่งน้ำในแปลงนาของตนเองหรือที่เรียกว่า “ระบบเหมืองไส้ไก่” ให้กระจายอยู่ทั่วผืนนา และมีบ่อล่อปลาที่เชื่อมต่อกับระบบเหมืองซึ่งเป็นแหล่งน้ำหลัก ต่อมาชาวบ้านมีการตื่นตัวที่จะทำไร่นาสวนผสมตามแนวพระราชดำริ โดยมีการจัดการน้ำแบบเหมืองหัวนา คูนา และขุดลอกเส้นทางลำเลียงน้ำจากลำคลองสาขาลำน้ำแม่วงก์เข้าสู่ผืนนา แล้วสร้างทำนบกั้นน้ำ ซึ่งถือว่าเป็นการบริหารจัดการน้ำที่อาศัยภูมิรู้และภูมิปัญญาที่

เกิดขึ้นจากการบูรณาการ ส่งผลให้องค์ความรู้และการจัดการน้ำแบบอดีตนั้นผสมกลมกลืนกับการบริหารจัดการน้ำรูปแบบใหม่ และมีความสอดคล้องกับแนวคิดทางการบริหารจัดการน้ำตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

การบริหารจัดการตามแนวทางข้างต้น เป็นการบริหารจัดการบนพื้นฐานของการมีความเข้าใจและเข้าถึงระบบของธรรมชาติมากขึ้นตามแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 และสามารถที่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติรวมถึงสามารถที่จะปรับตัวเข้ากับธรรมชาติอย่างผสมและกลมกลืน รวมถึงมีลักษณะของการดำรงอยู่บนพื้นฐานของการรักษาความสมดุล ไม่บุกรุกธรรมชาติมากเกินไปจนทำให้ธรรมชาติจะไม่รุกรานหรือโหดร้ายกับผู้คน ถือเป็น การอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษมาเป็นจารีต ประเพณี และคำสอนสั่งให้กับลูกหลานให้มีความเคารพและยำเกรงต่อระบบของธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ **สายันต์ พูลจันทร์** (2555) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพในเขตสำนักชลประทานที่ 12” แล้วพบว่า แนวทางการบริหารจัดการน้ำที่จะมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีการจัดตั้งเครือข่ายเพื่อร่วมรับฟังและแก้ปัญหาด้วยกัน และใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นหรือประชาชนที่อยู่ภายในพื้นที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมรับผิดชอบและมีจิตสำนึกในการใช้น้ำร่วมกัน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **กิตติชัย รัตนะ** (2555) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยแม่ท้อ จังหวัดตาก” แล้วพบว่า ปัญหาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค ความรู้ด้านการจัดการลุ่มน้ำ การรับรู้ ข้อมูลข่าวสาร รวมทั้งศักยภาพและทุนทางสังคมของชุมชน ควรที่จะมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูพืชน้ำและการจัดการป่าชุมชนเพื่อคงความอุดมสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ณรงค์ พลละเอียด** ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การน้อมนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์น้ำ” แล้วพบว่า หากมนุษย์ที่ยังไม่หยุดทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะทำให้เกิดภาวะน้ำแห้ง น้ำท่วม น้ำเสีย มากยิ่งขึ้น (ณรงค์ พลละเอียด, 2554)

6.3 รูปแบบการบริหารจัดการน้ำตามโครงการพระราชดำรินระดับชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก จังหวัตนครสวรรค์

ในการบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंก พบว่าผู้คนและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่वंกนั้นมี “ความเข้าใจ” ในสภาพภูมิศาสตร์เชิงพื้นที่ซึ่งเป็นรอยต่อกับผืนป่าต้นน้ำ ประกอบกับสภาพพื้นที่ที่มีความลาดเอียงสลับกับพื้นราบในตอนกลางของพื้นที่ การก่อเกิดภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้เพื่อการอยู่ร่วมกับธรรมชาติจึงเกิดขึ้น ประกอบกับประชาชนและชุมชนส่วนหนึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายอีสานที่อพยพมาจากดินแดนที่ราบสูงหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศเข้ามาตั้งรกรากอาศัย องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นส่วนหนึ่งจึงมีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้คนในทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นชาติพันธุ์ที่มีความ

เข้มแข็ง อดทน และทนอยู่รอดกับสภาพหรือขีดจำกัดทางธรรมชาติได้ ฉะนั้นในภาพรวมจึงเห็นว่าผู้คนในแถบลุ่มน้ำแม่งักสามารถที่จะปรับตัวและอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้มาหลายทศวรรษ

สำหรับในมิติของ “การเข้าถึง” นั้น เมื่อผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำข้างต้นสามารถอยู่ร่วมกับสภาพและพื้นที่อย่างมีองค์ความรู้หรือภูมิปัญญา ก็จะมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพธรรมชาติ พร้อมทั้งมีการรักษาความสมดุลให้เกิดขึ้นเพื่อการดำเนินชีวิตไม่ให้ติดขัด เป็นต้นว่า การขุดสระรูปตัว “U” การจัดระบบเหมืองฝายไล่ไก่ การจัดระบบประปาภูเขาของชุมชนธารมะยม ที่มีระบบการบริหารจัดการน้ำต้นทุนในการใช้เพาะปลูกพืชผักสวนครัวและพืชเศรษฐกิจเพื่อเป็นรายได้เสริมจากการทำนาปีหรือทำไร่ บนพื้นฐานของการมีความเข้าใจและเข้าถึงขีดจำกัดทางธรรมชาติที่อาจจะมียังท่วมและแล้งคละเคล้ากันไป ฉะนั้นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากบรรพบุรุษ และการอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติก็คือการสร้าง “ระบบความสมดุล” หรือความพอดีให้เกิดขึ้นกับที่นาหรือที่ไร่ของตนและพยายามที่จะสร้างอรรถประโยชน์ให้เกิดขึ้นเพื่อการกินดีอยู่ดีของคนในครอบครัว

ในขณะที่มิติของ “การพัฒนา” นั้น ลำน้ำแม่งักที่เปรียบเสมือนสายโลหิตสำคัญที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนตั้งแต่พื้นที่ต้นน้ำที่อยู่รายรอบอุทยานแห่งชาติแม่งัก พื้นที่กลางน้ำซึ่งเป็นแหล่งอยู่อาศัยน้ำในพื้นที่ราบในเขตอำเภอลาดยาว และพื้นที่ปลายน้ำซึ่งมีความแตกต่างค่อนข้างสูงและยังมีความเป็นชุมชนกึ่งเมืองกึ่งชนบทในพื้นที่อำเภอเมืองนครสวรรค์ ยามแห่งแล้งทุกคนทุกฝ่ายต่างก็เผชิญปัญหาร่วมกันและขณะเดียวกัน ในยามฤดูน้ำหลากในปีที่มีฝนตกหนักและตกชุกตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำต่างก็เผชิญกับปัญหาน้ำหลาก น้ำท่วมขัง ไล่เรียงและส่งทอดกันมาเป็นลำดับเช่นกัน แต่ในทุกวิกฤตที่เกิดขึ้นการเรียนรู้ที่จะพัฒนารูปแบบทางการบริหารจัดการเพื่อการอยู่ร่วมกันแบบเครือข่าย และมีการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการที่สอดคล้องและเป็นไปตามแนวพระราชดำรินับพื้นฐานการบริหารจัดการที่มาจากภูมิปัญญาของชาวบ้านและชุมชน และเป็นองค์ความรู้ในการบริหารจัดการที่เกิดจากการปฏิบัติทดลองในชีวิตประจำวันและสืบทอดความรู้มาจากปู่ย่าตายายและบรรพบุรุษ ในขณะเดียวกันก็เห็นได้ว่าองค์ความรู้ที่เป็นฐานทางความคิดในการจัดการน้ำของผู้คนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำแม่งักเป็นองค์ความรู้ที่สามารถจะบูรณาการเพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันกับความสลับซับซ้อนของระบบนิเวศของชุมชน และระบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการจัดการที่หลากหลายที่เกิดขึ้นตลอดลำน้ำสายนี้ จะมีแนวพระราชดำริในการบริหารจัดการน้ำขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่เปรียบเสมือนกรอบแนวคิดสำคัญที่นำพาให้ก้าวข้ามทุกอุปสรรคและปัญหาที่เกิดขึ้นในแง่ความวิกฤตปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับเรื่องน้ำในลุ่มน้ำแห่งนี้

การบริหารจัดการตามแนวทางข้างต้น เป็นการบริหารจัดการบนพื้นฐานของการมีความเข้าใจ เข้าถึง แล้วนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการน้ำ เพื่อก่อให้เกิดความสอดคล้อง สมดุลกับระบบของธรรมชาติ ถือเป็นแนวพระราชดำริขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพล อดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ที่ว่า “... หลักสำคัญว่า ต้องมีน้ำ น้ำบริโภคน้ำและน้ำใช้ น้ำ

เพื่อการเพาะปลูกเพราะชีวิตอยู่ที่นี่ ถ้ามีน้ำคนอยู่ได้ ถ้าไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้ไม่มีไฟฟ้าคนอยู่ได้ แต่ถ้ามีไฟฟ้า ไม่มีน้ำ คนอยู่ไม่ได้...” หรือที่เคยมีกระแสพระราชดำรัสว่า “...การพัฒนาแหล่งน้ำนั้น ในหลักใหญ่ก็คือการควบคุมน้ำให้ได้ดังประสงค์ ทั้งปริมาณและคุณภาพ. กล่าวคือ เมื่อมีปริมาณน้ำมากเกินไป ก็ต้องหาทางระบายออกให้ทันการณ์ไม่ปล่อยให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายได้และในขณะที่เกิดภาวะขาดแคลน ก็จะต้องมีน้ำกักเก็บไว้ใช้อย่างเพียงพอ...แต่ถ้าไม่มีการควบคุมน้ำที่ดีพอแล้ว เมื่อเกิดภัยธรรมชาติขึ้นก็จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนสูญเสีย ทั้งในด้านเศรษฐกิจและในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง...” ทั้งนี้พระองค์ได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนคนไทยได้นำไปสู่การประพาสและปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างเป็นสุข มีการเอื้อประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่กันและกัน กล่าวคือ คนก็ได้ประโยชน์จากธรรมชาติ ขณะที่ธรรมชาติก็ได้ประโยชน์จากการที่คนไม่ไปบุกรุก เผ้วถาง หรือทำลายระบบของธรรมชาติ โดยหันมาร่วมกันรักษาความสมดุล ไม่บุกรุกธรรมชาติมาก ธรรมชาติก็จะไม่รุกรานหรือโหดร้ายกับผู้คน และเป็นการอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษมาเป็นเครื่องมือทางการบริหารจัดการผ่านการจัดระเบียบทางสังคมที่วาดด้วยเรื่องของจารีต ประเพณี และและในการบริหารจัดการน้ำก็เหมือนกันที่ต่อยอดถือและปฏิบัติตามแนวพระราชดำริข้างต้น เพื่อก่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในที่สุด

7. ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแฉ่ง จังหวัดนครสวรรค์” คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การทบทวนนโยบายการแก้ไขปัญหาเรื่องน้ำของรัฐโดยการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่จะต้องมีการศึกษาผลกระทบให้ครบทุกมิติ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับบริบททางปัญหาและเพื่อนำมาซึ่งความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของคนในลุ่มน้ำนี้
2. การทบทวนในความพยายามที่จะให้หน่วยงานของรัฐเป็นหน่วยนำในการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ แล้วหันมาส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมหรือเป็นผู้นำมากกว่า ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ที่มีความเข้าใจกับสภาพปัญหาในพื้นที่ได้ชัดเจนที่สุด และที่ผ่านมาประชาชนก็สามารถที่จะปรับตัวอยู่ร่วมกับสภาวะของธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปได้ โดยมีภูมิปัญญาและองค์ความรู้ระดับบุคคล ครอบครัว หรือชุมชนขับเคลื่อนแก้ไขให้ก้าวข้ามผ่านทุกวิกฤตปัญหามาได้นานหลายสิบปี
3. การทบทวนการบริหารจัดการในรูปแบบองค์การที่เป็นทางการหรือองค์กรแนวตั้งแล้วปรับเปลี่ยนให้เป็นการบริหารจัดการองค์การในแนวราบมากขึ้น โดยอาศัยพลังของ

ประชาชนมาสนับสนุน ส่งเสริมในลักษณะการสร้างเครือข่ายเพื่อให้การแก้ไขปัญหาทั่วมน้ำ แล้ง ในเขตลุ่มน้ำแม่่วงก์เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด

4. การทบทวนโครงการพัฒนาจากภาครัฐให้สัมพันธ์และสอดคล้องกับวิถีแวดล้อมของชุมชนมากกว่าที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อให้บริบทการอยู่ร่วมกันของคนกับป่าหรือคนกับน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่่วงก์สามารถที่จะเอื้ออรรถประโยชน์แก่กันและกัน และก่อให้เกิดความยั่งยืนไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

5. รัฐจะต้องให้ความสำคัญและสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน และเพื่อการปรับตัวให้เข้ากับสภาวะการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นน้ำท่วมหรือน้ำแล้งที่มาจากปรากฏการณ์เอลนีโญหรือลานินญา ที่อาจจะส่งผลก่อให้เกิดฤดูร้อนที่ยาวนานมากขึ้นหรือมีฝนตกชุกมากขึ้นจนเป็นที่มาของปัญหาน้ำท่วมน้ำแล้งซ้ำซากเกิดขึ้นในพื้นที่

6. รัฐจะต้องมีส่วนร่วมในการสนับสนุนหรือปลูกฝังจิตสำนึกสาธารณะให้กับสมาชิกในชุมชนเพื่อที่จะได้ทำงานร่วมกันและเกิดพลังในการขับเคลื่อนแก้ไขปัญหา และสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการสืบสานและสืบทอดความคิด ความเชื่อ จากรุ่นสู่รุ่นในการป้องกันและแก้ไขปัญหา อุทกภัยว่าเป็นเรื่องที่ทุกคนควรรู้และควรทำเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน

7. การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดพลังแห่งความสมัครสมาน สามัคคี เกิดขึ้นในชุมชนทุกชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้การขับเคลื่อนทุกองค์คาพยพในชุมชนเกิดความเป็นเอกภาพ และก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง

7.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

การบริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืนตามแนวพระราชดำรินในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์ สิ่งที่ประชาชน ผู้นำชุมชน ตลอดจนทั้งส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องจะต้องช่วยกันดำเนินการก็คือ

1. ขับเคลื่อนนโยบายของรัฐที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับวิถีแวดล้อมของชุมชน และลดระเบียบและขั้นตอนในทางภาครัฐเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางปัญหา

2. สนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามวิถีทางตามธรรมชาติบนพื้นฐานมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เสี่ยงจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน

3. ปลูกจิตสำนึกที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิดและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งในการเผชิญกับทุกปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่

4. จัดรูปแบบการบริหารจัดการน้ำในชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม เพื่อก่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนชุมชนอย่างเข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

กรมชลประทาน. เอกสารประกอบการประชุมโครงการเชื่อมแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์.

กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554.

กิตติชัย รัตนะ. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำห้วยแม่ท้อ จังหวัดตาก”. **บทความวิจัย**. การประชุมวิชาการแห่งชาติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ 9, 6-7 ธันวาคม 2555.

ณรงค์ พลละเอียด. “การน้อมนำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์น้ำ”. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2554.

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานเมื่อวันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2529 ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน.

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานในพิธีเปิดการประชุมวิชาการนานาชาติ เรื่อง “น้ำและการพัฒนา : น้ำเปรียบดังชีวิต” ณ โรงแรมแชงกรีลา วันจันทร์ ที่ 11 ธันวาคม 2538.

มานะ ชุนวิชัย. “บทสังเคราะห์ชุดโครงการวิจัยความรู้และการจัดการน้ำของคนนครศรีธรรมราช”. **รายงานวิจัย**. คณะครุศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2556.

สายันต์ พูลจันทร์. “การบริหารจัดการน้ำแบบมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพในเขตน่านกชลประทานที่ 12”. **วิทยานิพนธ์ดุษฎีนิพนธ์ (การบริหารการพัฒนาองค์กร)**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา, 2555.

เอนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์. “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการน้ำของจังหวัดเพชรบูรณ์ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างยั่งยืน”. **รายงานวิจัย**. สำนักบริหารโครงการวิจัยในอุดมศึกษาและพัฒนามหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2555.